

George A. Akerloff ve Rachel E. Kranton, *Identity Economics: How Our Identities Shape Our Work, Wages, and Well-Being*, Princeton Üniversitesi Yayinevi, New Jersey, ABD, 2010, 185 sayfa, ISBN:978-0-691-146485

Şebnem İŞÜR*

Goerge A. Akerloff davranışsal iktisada yönelik olarak bir çok kapsamlı eserler yayımlamış 2001 yılında Nobel ödülü almış bir iktisatçıdır. Bu eserini iktisatta kimlik konusunun görmezden gelinmemesi konusunda kendisini uyararak Rachel E. Kranton ile birlikte yapmış oldukları incelemelerle oluşturmuştur. Bu konudaki incelemeler ve analizlerle, yaşanmış hikayeler ile bize kimliklerimizle aslında işimizi, kazancımızı ve ekonomik anlamda refahımızı nasıl belirlediğimiz okuyuculara anlatılmaktadır. Ana akım iktisatta hakim olan rasyonel birey kavramının tüm soruların cevabı olmadığını anlatan kitap, bizlere sosyal bilimlerin en güzel yanı olan her zaman tek bir doğru cevabın olmadığı felsefesini bir kez daha somut hikayeler ve analizlerle açıklamaktadır.

“Identity Economics” (Kimlik iktisadı) kitabı dört (4) bölümden oluşmaktadır. Kitabın giriş bölümünde Amerika Birleşik Devletlerinde iş yerlerinde cinsel ayrımcılığın fenomeni olarak tanınan, Ann Hopkin’in davası ve yaşanan süreç kısaca anlatılırken. İş yerinde başarılı bir kadının hak ettiği terfiyi sadece toplumda kemikleşmiş kadın figürüne uymadığı gerekçesiyle elde edememesi ve haklı mücadelesi anlatılmaktadır.

Kitap kimlik ve onunla ilişkili normların iktisatla olan bağına ortaya koymaktadır. İktisat disiplini artık kendini sadece tüketim ve gelir ile ilgili sorularla sınırlamak yerine ekonomi dışında kalan geniş bir etki yelpazesi ile de ilgilenmektedir. Her sosyal durumda insanların kim olduklarıyla ve kendilerinin ve diğerlerinin nasıl davranması gerektiğiyle ilgili bir fikri vardır. İşte bu kanılar ekonominin nasıl işlediği konusunda önemli rol oynarlar. İktisatçıların bireyi “fayda fonksiyonuna” sahip olması üzerinden tanımlamaktadır. Prensip, bir fayda fonksiyonu herhangi bir motivasyonu ifade edebilir. Ekonomik analizlerin çoğu tüketim isteği ve gelir gibi maddi motivasyonları inceler, fakat ekonomi günümüzde sadece para ile ilgili olmadığından maddi olmayan güdüler de analiz edilmelidir. Fayda fonksiyonları çocuk sahibi olmak, statü endişesi adalet isteği gibi maddi olmayan zevkler ve tercihleri ifade etmek için kullanılmıştır.

Adaleti ele alacak olursak, onun ne kadar sosyal bağlama bağlı olduğunu görürüz. Örneğin, Hindistan da üst kastlardaki insanlar kendilerinden aşağıdaki kasta mensup kişilere, Amerika’da ise beyazlar siyahlara adil davranmamaktadır. Bugün birçok ülkede kadınlar ve kızlar fiziksel saldırıya uğramakta, evlerinden dı-

*Doktora Öğrencisi, Atılım Üniversitesi

şarı çıkarılmamakta, banka hesabı bile açmasına izin verilmemektedir. Bu örneklerdeki ortaklık, insanların kimlikleridir. Kişilerin nasıl davranacağı kendi sosyal bağlamlarındaki konumlarına bağlıdır.

Sosyal bilimlerin resmi dilinde, insanlar kendilerini ve diğerlerini sosyal kategorilere ayırırlar. Sosyal kategoriler ve normlar otomatik olarak birbirlerine bağlıdır: farklı sosyal kategorilerdeki insanlar farklı davranmalıdır. Normlar da farklı sosyal kategorilere mensup insanların birbirlerine nasıl davranacağı düzenler.

Yazarlar kimlik, normlar ve sosyal kategorileri ekonomiye dahil etmektedir. Aynı zamanda bu kitapta kimlik bu üç kavramın birlikte kullanımının kısa yolu olarak da kullanılmaktadır. Kimlik terimi farklı akademik disiplinler tarafından farklı ve belirsiz şekilde tanımlanmıştır, yazarlar kendi analizlerinde bu kavramı oldukça kesin bir şekilde tanımlamaktadır. Kişilerin kimlikleri onların kim olduklarına ve sosyal kategorilerine denk düşer. Kimlikleri onların kararlarını etkiler çünkü davranış için farklı normlar farklı sosyal kategoriler ile bağdaştırılır. İlk olarak, sosyal kategoriler vardır, ikinci olarak kişilerin ait oldukları sosyal kategoriler içinde nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen normlar vardır ve son olarak normlar davranışları etkilemektedir.

Kimlik tecrübeyle sabit olan arz ve talep nosyonu kadar değişkenlik göstermektedir. Arz ve talep bir yandan birkaç saniye için tahvil ve bonuyla ilgili arz ve talebe işaret ederken, öbür yandan toplam bir ekonomide uzun bir sürece yayılan arz ve talebe de denk düşebilir. Kimlik kavramını da benzer şekilde kullanmaktayız. Arz talep analizinde önce kişiler alıcı ya da satıcı olarak düşünülür. Daha sonra eldeki teknoloji ve piyasa yapısı açıkça belirtilir ve son olarak her bir eylemden elde edilecek bireysel kayıplar ve kazançlar hesaplanır. Kimlikte ise, ilk önce kişiler belirli sosyal kategorilerle ilişkilendirilir, daha sonra bu kategorilere hakim normlar belirlenir ve son olarak verili kimliğe denk düşen normlar ışığında alınan kararların kazançları ve kayıpları hesaplanır. Tüm bu sürecin sonunda kişi eylemde bulunur.

Sadece üç bileşen ile- kategoriler, normlar ve idealler, ve kimlik faydası- motivasyonların sosyal bağlama göre nasıl değişkenlik gösterdiğini anlayabiliriz. Yöntemin iki parçası vardır. Birincisinde faydanın standart bileşenleri ortaya konulur. Kişinin mallar, hizmetler ya da diğer ekonomik sonuçlarla ilgili zevkleri faydanın bileşenleridir. İkincisinde ise ilgili sosyal bağlam için kimlik unsurları belirtilir. Kişilerin faydası sadece kendi seçimlerinden dolayı değil aynı zamanda diğerlerinin seçimlerden dolayı da azalıp artabilir. Kişilerin kararlarının kendi bireysel fayda fonksiyonlarını maksimize edecek şekilde alındığı düşünülmektedir. Bu tanım seçimlerin bilinçli olarak yapıldığını ima etse de bilinçli tercih sadece bir olasılıktır, fayda fonksiyonu kişilerin bilinçsizce aldığı kararları da tanımlar.

İktisatta fayda maksimizasyonun da var olan bireysel bilince olan bilinmezliği (agnostiklik) ve kimliğin yazarlarca benimsenen formülü, ekonomik analiz ile diğer sosyal bilimlerdeki arayışları kapatmada bir köprü işlevi görür. Sosyal bilimlerin birçok alanında araştırmacılar, bireylerin davranışlarını bilinçli bir aktörden çok toplumsallaşmaya dayandırmaktadır. Öte yandan standart bir ekonomi

modeli, herkesin aynı şekilde sosyalleştiği bir durumda toplumsallaşmayı dikkate almamaktadır. Herhangi bir farklılık kişisel farklılığa dayandırılmaktadır.

Yazarların benimsediği kimlik modeli iki olanağa da açıktır. İnsanların kendi fayda fonksiyonlarında kişisel zevkleri vardır fakat yine de normlar işin içine girmektedir. Bu normlar içinde buldukları cemaatin onay ve itiraz mekanizmaları göz önünde bulundurularak içselleştirilebilir. Dedikodu, hikayeler, özel ve kamusal sansür normların bilinmesini ve güçlenmesini sağlayan yaygın yollardır. Dolayısıyla bu modelde bireylerin kararları, sadece zevklerle değil aynı zamanda içselleştirilen normlarla da oluşmaktadır.

Yazarlar kimliğin sadece bilinçli bir seçim sonucunda kurulmadığının altını çizmektedir. Çoğu zaman, kişilerin kimliklerini oluşturma açısından sınırlı seçim yapma şansları vardır. Sosyal yapılar seçimi sınırlayabilir. Sosyal kategorilerin ırk, aile geçmişi ve etnisite üzerinden tanımlandığı durumlarda kişinin yeni bir kimlik seçmesi pek olanaklı olmayabilir.

Kişilerin çoğu kez nasıl davranmaları *gerektiğini* bildiklerini söyleriz. Gerekmek (should) etik ve ahlaki görüşleri beraberinde getirebilir. Fakat yazarlar gerekme-ye bundan daha kapsamlı bir anlam atfetmektedir. İnsanların nasıl davranmaları gerektiği bir sosyal koda işaret edebilir ve büyük ölçüde bilinçsizce içselleştirilir. Dolayısıyla yazarların normları ele alış biçimi ekonomideki genel kullanımın dışındadır.

Kimlik ekonomisinde, kişilerin çoğu zaman istekleri için normlara uyduklarını farz etmekteyiz. Bu anlayış iktisatçılar için alışılmadık bir görüştür. Normların süregelen etkileşimler sonucunda oluştuğu görüşü standart ekonomik görüşe ege-mendir. Bu tarz bir süreç olmadığında ise, bir normu benimsemek başkalarına kendin için önemli olan bir şeyi kanıtlama yolu olarak da görülebilir. Bu siyahi öğrencilerin okulda başarısız olmalarının bir norm olması örneğinde açıkça görü-lür. Yazarlar fayda fonksiyonunda normlara uyma isteğinin altını çizerler çünkü görülmüştür ki normlara uyanlar aslında onlara inanmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde iş ve okuldaki kimlik ve kimlik iktisadı üzerine incelemeler ve örnekler verilmiştir. Yazarlar bir şirketin ya da kurumun iyi işlev göstermesinin sadece maddi teşviklerle sağlanamayacağını belirtmektedir. Şirketlerin ya da kurumların işleyişinde kimliğin merkezi öneme sahip olduğunu vurgulan-maktadır. Yazarlara göre işçiler kendilerine uygun işlere yerleştirilirken, şirketler bu durumu desteklemelidir.

Yönetim literatüründe ana temalardan birisi de içsel ve dışsal motivasyonlar ikiliğidir. Bu ikilik aynı zamanda kimlik modeli için de oldukça önemlidir çünkü içeridekiler ve yabancılar için farklı motivasyonlara denk düşer. Bu ikilik aynı zamanda örgütsel davranış çalışmalarında da belirgindir.

Kimlik ekonomisinde eğitimin arz ve talebini incelemektedir. Bu bölümde öğrenci motivasyonlarına odaklanılmıştır. Öğrencilerin maddi olmayan motivasyonlara sahip olduğunu keşfedeli uzun zaman olsa da, kimlik ekonomisi bizleri

bu motivasyonların neler olduğu ve neden ortaya çıktıklarına dair düşünmeye itmiştir. Öğrencinin sosyal kategorisinin ne olduğu, ideallerinin ve normlarının neler olduğu ve bu normlardan uzaklaştığında ne tür kayıplar elde edeceği önemli sorular arasındadır. Gelecekte elde edilecek kazançların ana belirleyicisi okullaşma olduğundan, eğitim talebi son tahlilde hem gelir düzeyini hem de dağıtımını belirler.

Öğretmenlerin ve yöneticilerin motivasyonlarının ve kimliklerinin bir okulun başarısında önemli bir rol oynadığı bir durumda kimlik ekonomisi eğitim arzı için daha uygun bir anlayış ortaya koyar. Görülen o ki, okullardaki kaynakların düzeyinden çok onların kullanımını etken bir arzı belirler.

Okulun hedefinin öğrencilerin becerilerini ve gelecekte kazanacakları geliri artırmak olduğu düşünülse de, bu sadece hedefin bir yönüdür. Okul seçimi de bu durumdan etkilenir. Örneğin dini okullar ekonomik hedefleri dini hedefler uğruna gözden çıkarabilirler. Bu durumda, kimliğin ve okul hedeflerinin okul seçimi tartışmalarında önemli bir rol oynadığı görülür. Okul seçiminin daha fazla öğrenci becerisine yol açacağı konusunda bile, kimlik esastır.

Kitabın üçüncü bölümünde yazarlar, toplumsal cinsiyet ve ırk konularının ekonomik etkilerini incelemektedir. Burada doğumdan elde ettiğimiz, değişmez özelliklerimizin aslında kazancımızı ve seçimlerimizi nasıl etkilediğini ele alınmaktadır.

Yazarların teorisi yine normlarla ve zevkler arasındaki fark üzerine kuruludur. Bu teoride bazı işlerin erkekler ve kadınlar için uygun görüldüğü ve bunun mesleki normlardan kaynaklandığı belirtilmiştir. Kimlik modeli gözlem üzerine kurulmuştur. Kişilerin kendi işlerini nasıl tanımladıkları ve yaptıkları işlerde kendilerini nasıl hissettikleri üzerinde durulmuştur. Tüm bunlara bakıldığında Amerika'da kadına karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için neden rekabetçi piyasa yerine sosyal hareketler ve hükümet müdahalesi gerektiği açıkça ortadadır.

Azınlık yoksulluğu bu kitapta kimlik ekonomisinin uygulandığı son alandır. Siyah/beyaz ayrımı Amerika'daki en köklü sosyal problemlerdendir. Yazarlar bu sorunun süregelmesinin nedenini mevcut ekonomik teorilerle açıklanamayacağını belirtmektedir. Dolayısıyla kimlik modeli bu noktada oldukça işlevseldir. Yazarlar yurttaşlık hakları hareketlerine ve programlarına rağmen siyahların neden bu duruma maruz kaldıkları sorusunu sorar. Yurttaşlık hakları hareketinden beri Afrika kökenli Amerikalı yurttaşlar önemli ekonomik kazançlar elde etmişlerdir. Fakat açmaz hala devam etmektedir. Çocukların üçte biri hala sadece anneleriyle yoksulluk içinde yaşamaktadır. Erkeklerin üçte biri hala hayatlarının bir bölümünü hapisanede geçirmektedir. Erkekler işsiz kalmakta, ülke ekonomisinde istihdam edilememektedir. Irk ve yoksulluk üzerine kurulan bir teori bu açmazları ve eğilimleri açıklamak zorundadır.

Ayrımcılığın standart ekonomik modeli rekabetin ayrımcılığı önleyeceğini tahmin ederken, rekabet daha fazla siyah işçinin çalışmasına ve bazılarının daha yüksek maaş almasına yol açarken aynı zamanda yüksek oranda okul terki, suç ve uyuşturucu vakası da ortaya çıkmıştır. İnsanların ekonomik gelirlerini optimize etmeye

yönelik karar aldıklarını savunan standart modele göre bu durum açıklanamaz. Fakat bu kimlik modelinde anlaşılabilir.

Yazarların yöntemi kimliği, öfkeyi ve onun sonuçlarını standart bir ekonomik çerçeveye oturtur. Bu yeni ekonomi kıt kaynakların nasıl en iyi şekilde bölüştürüleceği ve kullanılacağı noktasında yeni açılımların yapılmasına yol açabilir.

Kitabın dördüncü bölümün de yazarlar, kimliğin neden ekonomik analizi zenginleştirdiğini beş neden üzerinden tartışmaktadır. Bireysel Nedenler, Kimlik iktisadı hem bazı kültürel alışkanlıkların neden benimsendiğinin hem de “kötü seçimlerin” neden yapıldığının anlaşılmasına yardım ederler. Kimlik ekonomisi, örneğin, yardımlaşmanın boyutu ve yönü hakkında bize bilgi verebilir. Kimlik ekonomisi aynı zamanda, ekonominin öne çıkan sorunlarından olan “hazıra konanlar” problemine de açıklık getirir, bu durumun ne zaman ve neden ortaya çıktığını gözler önüne serer.

Kitabın bu bölümünde yaşamımızda harcamalarımızı bireysel servetimizi etkileyen bazı kavramlar ve tercihlerimizi, rasyonaliteden uzaklaşma nedenlerimizi çok gerçekçi bir şekilde anlatmaktadırlar.

Siyaset de sıklıkla kimlik üzerine verilen bir savaştır. Siyasi liderler ve aktivistler kimliği ya da normları değiştirmeye çabalarlar. Bir rejim değişiminin en çarpıcı örnekleri kimin içerideki kimin yabancı olduğunu belirleyen normların değişmesidir. Kimlik sadece rejim değişimlerinde ve devrimlerde değil, aynı zamanda demokratik seçimlerde de rol oynar. Kimlik ekonomisinde, seçmenin sadece ekonomik çıkarları değil aynı zamanda bir kimliği, normları ve idealleri de vardır.

İnsanlar hayatlarının farklı zamanlarında farklı kimliklere bürünürler. Yeni kimlik eskisinin aldığı kararlardan pişmanlık duyabilir. Yeni kimliklerin tercihleri yeni normlardan ve ideallerden kaynaklanır. Pişmanlık eski norm ve ideallerin çelişmesinden doğar. Kimlik değişimleri hayat boyunca çeşitli sıklıklarda gerçekleşir. Bazı kimlik tipleri kalıcıdır. Irk ve toplumsal cinsiyet gibi. Bazı tipler ise hayat boyu bir ya da iki kez değişir. Bu değişiklik genelde bazı ritüellerle gerçekleşir. Vaftiz, düğün gibi. Bazıları ise iş ve ev arası günlük gidip gelmeler kadar sık meydana gelir.

Sonuç olarak, yazarlar kimlik ekonomisinin geleceği konusunda birçok nedenden ötürü iyimserdirler. Alandaki ilk makaleleri olan “İktisat ve Kimlik” i yayınladıktan sonraki on yıl süresince, iktisatçılar kimlik ekonomisini tahmin edilemeyecek yönere taşımışlardır. Bunun sadece başlangıç olduğunu düşünmek için birçok neden vardır. Birçok standart psikolojik ve sosyolojik kavramlar bu modele uyumaktadır: öz-imağ, kendini gerçekleştirme, durum, sosyal yapı, iktidar ve farklılık gibi. Yazarların hikayelerinin çoğunun Amerika Birleşik devletlerinde geçmesi kısıtlı bir anlatım olarak gözlemlense de okur hikayelerin özündeki kavramları kendi ülkesine de çok rahat adapte edebilir. Kitap, bilimsel metodolojisi ile referans olabilecek, okuyucuya iktisat biliminin aslında ne kadar anlaşılabilir hayata dair bir bilim olduğunu anlatmaktadır. Kitap da kullanılan dil, oldukça yalın ve anlaşılabilir düzeydedir.